

Відгук

офіційного опонента

доктора філологічних наук, професора

Кияка Тараса Романовича на

дисертацію Федорінчика Артема Сергійовича

«Стратегії кодування ядерних дієслівних актантів»,

подану на здобуття

наукового ступеня кандидата філологічних наук

(спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство)

Сучасна лінгвістика все активніше долучається до вирішення складних питань філософії мови. Особлива їхня складність полягає ще й у тому, що в подібних дослідженнях об'єкт і суб'єкт ніби міняються місцями, що зумовлює необхідність використання здобутків суміжних наук. Все чіткіше простежується розуміння того, що нове і перспективне в науці перемістилося у своєрідні дифузні периферії, де реалізується симбіоз проблем, концепцій, досліджень, напрямків низки дисциплін. Тому слід погодитися з думкою про те, що «загальна тенденція, яку можна спостерігати в сучасній лінгвістиці, полягає в розробці комплексних міжгалузевих проблем, в розвитку «суміжних» галузей, де мовознавство працює пліч-о-пліч з інших науками, такими як соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика; це загальна тенденція у проникненні «за мову», у розкритті суттєвих характеристик діяльності людини в цілому, в тому числі й мовленнєвої діяльності; одним словом, у вивченні не стільки мови, скільки людини, що говорить»¹.

¹ Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Изд. 3е - М.: URIS, 2005, 216 с.

Все мовлене вище не в останню чергу стосується проблеми актантів (від лат. ago – дію), протиставляючи дану теорію сирконстантам. Якщо перші стосуються осіб чи предметів, позначених дієсловом, то другі вказують на час, місце чи спосіб дії, тобто на обставини. Слід віддати належне: засновником теорії актантів вважають Л. Тен'єра. Він же запропонував альтернативний термін «сирконстанти», хоча він його дефінував дещо розмито. Про все це можна довідатися з його праці: Тен'єр Л. Основы структурного синтаксиса, пер. с франц. – М., 1988. Дуже прикро, що ця робота не наведена в дисертації.

Але сьогодні теорія актантів зробила суттєві кроки вперед, диференціюючи синтаксичні та семантичні актанти, протиставляючи актанти як відповідно члени речення, з одного боку, та відображення елементів ситуації (суб'єкт, об'єкт, адресат), з іншого. Особливу роль при тому відіграють дієслова, які можуть бути безактантними («вечоріє») чи одноактантними («Іван обідає»). Зауважу, що в деяких лінгвістичних школах ці поняття (актанти й сирконстанти) термінуються інакше, наприклад, в мовознавстві США. Саме це ілюструє і доводить експертівана робота, в тому й полягає її актуальність.

На перший погляд дисертація справляє враження еkleктики різних думок і джерел, але це оправдано, бо демонструє загальну потужну мовознавчу картину. Слід відзначити велику джерельну базу, без якої не можна було обійтися і яка не має нічого спільного з плагіатом, оскільки всі концепції та позиції лінгвістів цитуються за усталеними вимогами. Такий підхід свідчить про теоретичну вартість даної праці.

Зазначу великий обсяг бібліографії, добре розписана роль, структура й функції партиципantів (Р. І). На с. 15 в рубриці «Практичне значення» автор скромно пише про можливість використання результатів для «покращення результатів машинного перекладу». Але цю тезу можна і треба було б розгорнути й уточнити, надто з огляду проблем штучного інтелекту. А це б ще більше підсилило практичну сторону отриманих результатів.

Дослідження не позбавлено перспективних можливостей, хоча вони полягають не лише в подальшому дослідженні міноритарних мов, а в повномасштабному аналізі комплексу параметрів ментальності, побуту, осідлості, культури, тобто в своєрідній реставрації мов, які можуть поступово зникати. До речі, за статистикою лінгвіста Г. Гармана нині на планеті присутні близько 4600 мов (щоправда, межа між діалектами та мовами нечітка). До того ж, менше 100 мов репрезентовані понад 1 млн носіїв, є мови, які не досягають біологічного порогу функціонування (менше 200 осіб), тобто вони приречені на вимирання. В середньому щомісяця, за твердженням фахівців, щезають дві мови. Отже, постає запитання: «Чи доцільно досліджувати малорепрезентативні мови?» Моя відповідь: «Так, бо вони були й ще залишаються частиною загальнолюдської культури, а багатство останньої полягає в її розмаїтті». Хоча й тут треба знати міру: не можна за об'єкт аналізу мати таку кількість великих та малих мов. Згадаймо максиму Й. фон Гете: «Лишень в умінні обмежуватися проявляється майстер». А тут читаємо, наприклад, на с. 119 згадку про низку мов: маянська, целтальська, валлійська, юто-ацтекські мови, маратхі, дравідійська, каннада, санталі, харія, джуанг, сингалі. Треба б краще заглибитися в найбільш показові мови, давши їм оцінку з позиції соціології, національної ментальності, інтелекту.

Якщо вести мову про об'єкт дослідження (с. 12), то слід було б до українських предикативних структур навести конкретні аналоги інших мов. До речі, в Плані згадується лише українська мова. Як недолік, зазначу надмірну перенасиченість вузькогалузевими термінами, що робить виклад з високим рівнем абстрактності. Дещо полегшує читання Глосарій, але він далеко неповний (що розуміється під «клітиками» – с. 92, «циркумфіксами» – с. 93, «фінітними дієсловами» – с. 107 тощо?). На с. 13 мовиться про «метод експансіонізму». В чому його суть?

Було б цікаво виявити мовні реалії на регіональному принципі, які зумовлені способом життя і ментальності. Це проблема перспективи дослідження.

Окремо зупинюсь на самому викладі матеріалу. Зустрічаємо малозрозумілі пасажі, напр., «За замовчуванням поморфемні нотації цитуються без змін» (с. 4), «Орієнтація індексації на секундативну стратегію, а приіменних показників на індириективне флагування» (с. 69). Параграфи повинні отримувати чіткі й повнозначні назви (наприклад, аморфно звучить 2.5. Вираження зворотності «незворотними» засобами – с. 99). Постає запитання: «Які засоби, де, чому, в яких мовах?» В стилі викладу слід уникати фрівольного ненаукового використання: «морфологічні забаганки» (с. 10). Забагато умовних скорочень (близько 150), що ускладнює читання роботи.

Згідно з вимогами наукового стилю прізвища науковців бажано подавати з їхніми ініціалами. До того ж після кожного Розділу слід наводити кількість власних публікацій до нього. Крім того, вважаю, що загальний обсяг матеріалу та його аналіз дозволяють значно збільшити кількість публікацій за темою дисертації, а не лише шість.

З огляду орфографії зауважу наступне:

а) зловживання зв'язкою «є» (показово: «не є неповним» – с. 23 замість просто «неповний»);

б) русизми («потенціальний» – с. 22, «конструкціональна» – с. 27, «згідно до результатів» – с. 30, прізвище Хаймана слід надавати українською як Гаймана – с. 35);

в) мають місце численні описки, які стосуються насамперед вживання ком (с. 10, с. 11, с. 13, с. 15, с. 21, с. 23, с. 27, с. 333, с. 37, с. 56, с. 64, с. 68, с. 80, с. 83, с. 86, с. 96, с. 100, с. 106, с. 111, с. 116, с. 123, с. 128, с. 173, с. 174, с. 177, с. 179).

Насамкінець відзначу представницьку бібліографію, найперше зарубіжні джерела; автореферат й опубліковані статті репрезентують головні положення та результати праці.

Не дивлячись на цілу низку недоліків чи дискусійних моментів, мушу визнати величезну пророблену роботу, завдяки чому дисертація, враховуючи до того ж її особливу складність, – це оригінальне, самостійне дослідження, яке, в цілому, відповідає сучасним вимогам п. 11 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а автор дисертації «Стратегії кодування ядерних дієслівних актантів» Федорінчик Артем Сергійович заслуговує пошукуваного наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

Доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології
та перекладу Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

19.09.2017 р.

/Кияк Т. Р./

